

Betrokkenheid van Nederlandse financiële instellingen bij oliebedrijven in het Virunga nationaal park

Een onderzoeksrapport voor Wereld Natuur Fonds

Profundo

economisch onderzoek

Betrokkenheid van Nederlandse financiële instellingen bij oliebedrijven in het Virunga nationaal park

**Een onderzoeksrapport voor het Wereld Natuur Fonds
(WNF)**

11 juli 2012

**Jan Willem van Gelder
Petra Spaargaren**

**Profundo
Radarweg 60
1043 NT Amsterdam
Tel: 020-8208320
E-mail: jw.vangelder@profundo.nl
Website: www.profundo.nl**

Inhoudsopgave

Samenvatting	i
Inleiding	1
Hoofdstuk 1 Methodologie	2
1.1 Doel	2
1.2 Onderzoeksaanpak	2
1.3 Vormen van financiering	2
Hoofdstuk 2 Ophir Energy	4
2.1 Activa	4
2.2 Uitgifte van aandelen	4
2.3 Aandeelhouders	4
2.4 Uitgifte van obligaties	5
2.5 Obligatiehouders.....	5
2.6 Bankleningen.....	5
2.7 Conclusie.....	5
Hoofdstuk 3 SOCO International	7
3.1 Activa	7
3.2 Uitgifte van aandelen	7
3.3 Aandeelhouders	7
3.4 Uitgifte van obligaties	8
3.5 Obligatiehouders.....	8
3.6 Bankleningen.....	8
3.7 Conclusie.....	8
Hoofdstuk 4 Total	10
4.1 Activa	10
4.2 Uitgifte van aandelen	10
4.3 Aandeelhouders	10
4.4 Uitgifte van obligaties	11
4.5 Obligatiehouders.....	13
4.6 Bankleningen.....	13
4.7 Conclusie.....	14
Hoofdstuk 5 Beleid van de belangrijkste financiële instellingen	16
5.1 Introductie	16

5.2	Belangrijkste Nederlandse financiële instellingen.....	16
5.3	Banken	16
5.3.1	ABN AMRO.....	16
5.3.2	ING	17
5.3.3	Rabobank.....	17
5.4	Pensioenfondsen	17
5.4.1	ABP.....	17
5.4.2	PfZW	18
Bijlage 1	Bronverwijzingen	19

Samenvatting

Het doel van dit onderzoek is het identificeren van de Nederlandse financiële instellingen die relaties hebben met de oliebedrijven Ophir Energy, SOCO International en Total. Deze drie bedrijven zoeken naar olie in het Virunga nationaal park in de Democratische Republiek Congo (DRC), of zijn van plan om hiermee te starten. Het Virunga nationaal park is een beschermd gebied dat op de UNESCO World Heritage Lijst staat.

Door de activa van de drie oliebedrijven te analyseren is gebleken dat de exploratiebedrijven Ophir Energy en SOCO International, beiden gevestigd in het Verenigd Koninkrijk, erg afhankelijk zijn van hun aandeelhouders. Obligatiehouders en bankleningen spelen helemaal geen rol voor Ophir Energy en slechts een kleine rol voor SOCO International. De Franse oliemaatschappij Total, een veel groter bedrijf dat in veel landen actief is op het gebied van exploratie en productie van olie en gas, wordt voornamelijk gefinancierd door haar aandeelhouders en obligatiehouders.

Nederlandse financiële instellingen spelen een zeer kleine rol bij de financiering van Ophir Energy, een kleine rol bij de financiering van SOCO International en een redelijk grote rol bij de financiering van Total. Tabel 1 geeft een overzicht van de belangrijkste Nederlandse financiële instellingen die betrokken zijn bij de financiering van de drie bedrijven. Drie Nederlandse banken zijn belangrijke financiers: ABN AMRO, ING en Rabobank. Twee pensioenfondsen zijn substantieel betrokken bij de financiering van de bedrijven: Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) en Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PfZW).

Tabel 1 Belangrijkste Nederlandse financiële instellingen

Financiële instelling	Type	Ophir Energy	SOCO International	Total
ABN AMRO	Bank	A		U*
ABP	Pensioenfonds			A
ING	Bank	A	A	A, O, U
PfZW	Pensioenfonds			A, O
Rabobank	Bank			A, O, U

*Het voormalige ABN AMRO

A = Aandeelhouder

O = Obligatiehouder

U = *Underwriter* van obligatie-emissies

Alle vijf financiële instellingen hebben een ver ontwikkeld duurzaamheidsbeleid. De financiële instellingen hebben elk één of meerdere collectieve beleidsverklaringen ondertekend en meerdere financiële instellingen hebben beleid geformuleerd omtrent de olie & gassector en het thema biodiversiteit.

Inleiding

De oliemaatschappijen Ophir Energy, SOCO International en Total zoeken naar olie in het Virunga nationaal park in de Democratische Republiek Congo (DRC), of zijn van plan om hiermee te starten. Het Wereld Natuur Fonds (WNF) maakt zich grote zorgen over deze ontwikkeling omdat het een bedreiging is voor de unieke biodiversiteit van het park. Dit rapport identificeert de Nederlandse financiële instellingen die relaties hebben met de oliebedrijven Ophir Energy, SOCO International en Total.

Dit onderzoeksrapport is als volgt georganiseerd: Hoofdstuk 1 presenteert de methodologie. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de betrokkenheid van Nederlandse financiële instellingen bij Ophir Energy, een olie- en gas bedrijf dat is gevestigd in het Verenigd Koninkrijk. Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de financiering van olie- en gas bedrijf SOCO International, ook gevestigd in het Verenigd Koninkrijk. Hoofdstuk 4 analyseert de financiering van de Franse oliemaatschappij Total. Hoofdstuk 5 identificeert de belangrijkste Nederlandse financiële instellingen die betrokken zijn bij Ophir Energy, SOCO International en Total en beschrijft kort het duurzaamheidsbeleid van deze financiële instellingen

Een samenvatting is te vinden op de eerste pagina's van dit rapport.

Hoofdstuk 1 Methodologie

1.1 Doel

Het doel van dit onderzoek is het identificeren van de Nederlandse financiële instellingen die relaties hebben met de oliebedrijven Ophir Energy, SOCO International en Total.

1.2 Onderzoeksaanpak

Om de doelstelling van dit project te realiseren, zijn de volgende specifieke onderzoeksvragen beantwoord:

- Welke Nederlandse financiële instellingen (banken, vermogensbeheerders, pensioenfondsen en andere institutionele beleggers) hebben financiële relaties met Ophir Energy, SOCO International en Total en hoe belangrijk zijn die relaties?

Welke Nederlandse financiële instellingen financiële relaties hebben met Ophir Energy, SOCO International en Total is onderzocht door gebruik te maken van jaarverslagen, beursmededelingen en andere publicaties van de betrokken ondernemingen, archieven van vakbladen, lokale kranten en de financiële pers en gespecialiseerde financiële databases (Thomson ONE Banker, Bloomberg). Gebruikte bronnen worden duidelijk vermeld. De betrokkenheid van Nederlandse financiële instellingen sinds begin 2009 bij alle vormen van financiering is onderzocht: leningen, kredieten en projectfinanciering, aandelen- en obligatieuitgiftes en het beheren van aandelen en obligaties (voor meer informatie zie paragraaf 1.3). Relevante details over alle geïdentificeerde financiële relaties worden vermeld en er wordt een inschatting gemaakt van het relatieve belang van de Nederlandse financiële instellingen voor de betreffende oliebedrijven. Ter vergelijking worden voor elk bedrijf ook de belangrijkste (niet-Nederlandse) financiers vermeld.

1.3 Vormen van financiering

Bedrijven worden op verschillende manieren gefinancierd: met vreemd vermogen zoals leningen, doorlopende kredieten, projectfinanciering en obligatie-uitgiftes, en met eigen vermogen door middel van aandelenuitgiftes en ingehouden winsten. Financiële instellingen spelen een belangrijke rol bij al deze vormen van financiering. Hieronder worden de verschillende vormen van financiering kort beschreven:

- **Leningen:** De makkelijkste manier om geld aan te trekken is om het te lenen. In de meeste gevallen wordt dit geld geleend van commerciële banken. Leningen kunnen kort- of langlopend zijn. Kortlopende leningen hebben een looptijd van minder dan een jaar. Zij worden vooral gebruikt als werkkapitaal voor de dagelijkse activiteiten van een bedrijf. Langlopende leningen hebben een looptijd van tenminste een jaar, maar meestal van drie tot tien jaar. Langlopende leningen worden vooral gebruikt om uitbreidingsplannen te financieren, die pas op langere termijn opbrengsten genereren. Langlopende leningen worden vaak verstrekt door een syndicaat, een groep banken samengebracht door één of meerdere *bookrunners* of *arrangers*.

- **Projectfinanciering:** Projectfinanciering is een specifieke langlopende lening, waarbij er geld wordt aangetrokken voor een specifiek project. Dit komt veel voor in bepaalde sectoren zoals de energie- of de bouwsector en bij de bouw van waterkrachtcentrales/dammen en kolencentrales. Het terugbetalen van een projectfinancieringslening is vaak afhankelijk van de opbrengst die een project genereert als het in bedrijf is.
- **Uitgifte van aandelen:** Door aandelen uit te geven op de beurs kan een bedrijf haar eigen vermogen vergroten. Wanneer een bedrijf voor het eerst aandelen uitgeeft wordt dit een beursnotering of *Initial Public Offering* (IPO) genoemd. Als de aandelen van een bedrijf al verhandeld worden op de beurs, wordt het een secundaire aandelenuitgifte genoemd.
Bij aandelenuitgiftes onderschrijven financiële instellingen vaak de uitgiftes (*underwriting*). Dit betekent dat de banken het risico voor het bedrijf overnemen. Zij kopen voor het totale bedrag de aandelen die het bedrijf uitgeeft en zijn dan zelf verantwoordelijk voor het doorverkopen hiervan aan andere investeerders (bijvoorbeeld vermogensbeheerders, pensioenfondsen, investeringsbedrijven of andere banken).
- **Uitgifte van obligaties:** Het uitgeven van obligaties is in feite het opdelen van een lening in kleine stukjes, en elk stuk afzonderlijk verkopen. Obligaties worden op grote schaal uitgegeven door overheden, maar ook door bedrijven. Obligaties worden verkocht op de kapitaalmarkt, aan private investeerders en financiële instellingen. Banken kopen niet vaak obligaties. Maar om obligaties uit te geven heeft een bedrijf vaak assistentie nodig van één of meer (investerings)banken. Net als bij aandelenuitgiftes onderschrijven zij de uitgiftes van obligaties.
- **Beheren van aandelen:** Financiële instellingen kunnen aandelen van een bedrijf kopen. Dit geeft het bedrijf nieuw eigen vermogen, en geeft de financiële instelling een directe invloed over de strategie van het bedrijf. De omvang van deze invloed is afhankelijk van het aantal aandelen in bezit.
Bij het beheer van aandelen door financiële instellingen zijn vier vormen te onderscheiden:
  - Proprietary trading: handelen voor eigen rekening door de bank. In dit geval zijn de aandelen in bezit van de bank en is dus de zeggenschap het grootst;
  - Beleggingsfondsen: een fonds dat door de bank is opgezet en wordt beheerd investeert in aandelen. In het fonds participeren veel verschillende beleggers die formeel de eigenaars zijn van de aandelen. Maar omdat de bank het fonds feitelijk beheert, heeft die een grote invloed;
  - Private banking: de bank investeert het geld van een vermogende particulier in aandelen. Deze particulier is eigenaar van de aandelen, maar omdat de bank zijn geld feitelijk beheert heeft die een grote invloed;
  - Mandaten: de bank investeert het geld van een pensioenfonds of een andere institutionele belegger in aandelen. Deze belegger is eigenaar van de aandelen, maar omdat de bank zijn geld feitelijk beheert heeft die een grote invloed.
- **Beheren van obligaties:** Net als bij aandelen kunnen financiële instellingen obligaties van een bedrijf kopen en beheren (voor zichzelf of voor klanten). Het verschil tussen het beheren van aandelen en obligaties is dat de eigenaar van een obligatie geen mede-eigenaar is van het bedrijf.

Hoofdstuk 2 Ophir Energy

2.1 Activa

Op 31 December 2011 bezat Ophir Energy activa met een totale waarde van US\$ 742,0 miljoen (€ 573,0 miljoen). Deze activa werden gefinancierd door de volgende partijen:¹

• Aandeelhouders	€ 550,7 miljoen	96,1%
• Obligatiehouders	€ 0 miljoen	0,0%
• Banken	€ 0 miljoen	0,0%
• Overig	€ 22,3 miljoen	3,9%

Ophir Energy wordt bijna geheel gefinancierd door haar aandeelhouders. Het bedrijf heeft geen obligaties en bankleningen uitstaan.

2.2 Uitgifte van aandelen

Sinds begin 2009 heeft Ophir Energy driemaal nieuwe aandelen uitgegeven: een beursintroduktie (*Initial Public Offering*) in juli 2011 en secundaire emissies in maart 2012 en mei 2012. Nederlandse financiële instellingen hebben niet geparticipeerd in deze uitgiftes.²

Dochtermaatschappij Dominion Petroleum (eigenaar van de olieconcessies in de DRC) heeft tussen 2006 en 2011, voordat het bedrijf overgenomen werd door Ophir Energy, meerdere malen nieuwe aandelen uitgegeven. De Nederlands-Britse bank **Insinger de Beaufort**, die actief is op het gebied van private banking en vermogensbeheer, heeft hierbij twee keer geparticipeerd als adviseur en broker.³ Insinger de Beaufort is nu voor 63% eigendom van de Franse bank BNP Paribas.

2.3 Aandeelhouders

Tabel 2 geeft een overzicht van de Nederlandse financiële instellingen die aandelen van Ophir Energy beheren. Deze aandeelhouders beheren de aandelen van Ophir Energy voor eigen rekening of namens particuliere en institutionele beleggers (zie paragraaf 1.3 voor definities).

Tabel 2 Nederlandse aandeelhouders van Ophir Energy

Investeerder	aantal aandelen	% alle aandelen Ophir Energy	Waarde (€ miljoen)	Datum (range)	Bron
ING (proprietary trading)	305.484	0,08	1,7	02-02-12	⁴
AEGON UK, onderdeel van AEGON	261.196	0,07	1,4	02-02-12	⁵
ABN AMRO	124.574	0,03	0,7	02-02-12	⁶
<i>Waarvan: ABN AMRO private banking</i>	<i>69.200</i>	<i>0,02</i>	<i>0,4</i>	<i>02-02-12</i>	
<i>Waarvan: ABN AMRO proprietary trading</i>	<i>55.374</i>	<i>0,01</i>	<i>0,3</i>	<i>02-02-12</i>	
Pensioenfonds Grafische Bedrijven	34.038*	0,01	0,2	31-03-12	⁷

*Exacte aantal niet gegeven: geschat op basis van de gegeven waarde.

2.4 Uitgifte van obligaties

Sinds begin 2009 heeft Ophir Energy geen nieuwe obligaties uitgegeven.

Dochtermaatschappij Dominion Petroleum heeft tussen 2006 en 2011, voordat het overgenomen werd door Ophir Energy, tweemaal nieuwe obligaties (“loan notes”) uitgegeven. De Nederlands-Britse bank **Insinger de Beaufort** heeft hierbij eenmaal geparticipeerd als placement agent.⁸ Insinger de Beaufort is nu voor 63% eigendom van de Franse bank BNP Paribas.

2.5 Obligatiehouders

Ophir Energy heeft geen obligaties uitstaan.

2.6 Bankleningen

Sinds begin 2009 heeft Ophir Energy geen bankleningen aangetrokken. Het bedrijf heeft drie huisbankiers, maar hieronder zijn geen Nederlandse financiële instellingen.⁹

2.7 Conclusie

Ophir Energy wordt bijna geheel gefinancierd door haar aandeelhouders. Onder de aandeelhouders van het bedrijf zijn enkele Nederlandse financiële instellingen, maar hun invloed is zeer gering. De grootste Nederlandse investeerder, ING, beheert slechts 0,08% van de uitstaande aandelen van het bedrijf. Andere aandeelhouders, voornamelijk afkomstig uit de Verenigde Staten en Europa, spelen een veel grotere rol.

Tabel 3 geeft een overzicht van de 10 belangrijkste financiers van Ophir Energy. De tabel laat zien dat Ophir Energy zes aandeelhouders heeft die meer dan 5% van de uitstaande aandelen van het bedrijf beheren: de Amerikaanse vermogensbeheerders Capital Group en Fidelity, de Amerikaanse hedgefonds manager Och-Ziff Capital Management Group, de Luxemburgse investeringsmaatschappijen Kulczyk Investments (opgericht door Poolse ondernemer Jan Kulczyk) en Mittal Investments (onderdeel van staalbedrijf Arcelor Mittal), en de Zuid-Afrikaanse Mvelaphanda Group.

Ook de financiële instellingen die het bedrijf hebben geassisteerd om aandelen uit te geven zijn belangrijk voor Ophir Energy. Dit zijn vooral financiële instellingen uit de Verenigde Staten en Europa: Credit Suisse (Zwitserland), JP Morgan (Verenigde Staten), Oriel Securities (Verenigd Koninkrijk) en Royal Bank of Canada (Canada) hebben Ophir Energy elk twee keer geassisteerd om aandelen uit te geven. Sommige van deze financiële instellingen beheren ook aandelen van Ophir Energy.

Tabel 3 De 10 belangrijkste financiers van Ophir Energy

Financier	Land	Betrokkenheid
Capital Group	Verenigde Staten	Grotaandeelhouder (meer dan 5%)
Credit Suisse	Zwitserland	Participant in twee aandelenuitgiftes, aandeelhouder
Fidelity	Verenigde Staten	Grotaandeelhouder (meer dan 5%)
JP Morgan Chase	Verenigde Staten	Participant in twee aandelenuitgiftes, aandeelhouder
Kulczyk Investments	Luxemburg	Grotaandeelhouder (meer dan 5%)
Mittal Investments, onderdeel van ArcelorMittal	Luxemburg	Grotaandeelhouder (meer dan 5%)
Mvelaphanda Group	Zuid-Afrika	Grotaandeelhouder (meer dan 5%)
Och-Ziff Capital Management Group	Verenigde Staten	Grotaandeelhouder (meer dan 5%)
Oriel Securities	Verenigd Koninkrijk	Participant in twee aandelenuitgiftes
Royal Bank of Canada	Canada	Participant in twee aandelenuitgiftes, aandeelhouder

Bron: Thomson ONE Banker, bezocht in juli 2012; Bloomberg Database, bezocht in juli 2012.

Hoofdstuk 3 SOCO International

3.1 Activa

Op 31 December 2011 bezat SOCO International activa met een totale waarde van US\$ 1.277,9 miljoen (€ 986,8 miljoen). Deze activa werden gefinancierd door de volgende partijen:¹⁰

• Aandeelhouders	€ 847,9 miljoen	85,9%
• Obligatiehouders	€ 36,0 miljoen	3,7%
• Banken	€ 0,0 miljoen	0,0%
• Overig	€ 102,9 miljoen	10,4%

Aandeelhouders zijn verreweg het belangrijkste voor SOCO International. Obligatiehouders spelen een kleinere rol. Het bedrijf heeft geen bankleningen uitstaan.

3.2 Uitgifte van aandelen

Sinds begin 2009 heeft SOCO International éénmaal nieuwe aandelen uitgegeven: in januari 2010. Nederlandse financiële instellingen hebben niet geparticipeerd in deze uitgifte.¹¹

3.3 Aandeelhouders

Tabel 4 geeft een overzicht van de Nederlandse financiële instellingen die aandelen van SOCO International beheren. Deze aandeelhouders beheren de aandelen van SOCO International voor eigen rekening of namens particuliere en institutionele beleggers (zie paragraaf 1.3 voor definities).

Tabel 4 Nederlandse aandeelhouders van SOCO International

Investeerder	# aandelen	% alle aandelen SOCO Int.	Waarde (€ miljoen)	Datum (range)	Bron
ING	650.454	0,20	2,3	09-03-12 tot 19-06-12	¹²
<i>Waarvan: ING private banking</i>	399.300	0,12	1,4	19-06-12	
<i>Waarvan: ING Investment Management</i>	251.154	0,08	0,9	09-03-12	
Pensioenfonds DSM Nederland	250.000	0,07	0,9	09-03-12	¹³
Shell Pensioenfonds	72.575	0,02	0,2	01-04-12	¹⁴
Global Opportunities (GO) Capital Asset Management	53.000	0,02	0,2	09-03-12	¹⁵
Pensioenfonds Grafische Bedrijven	47.514*	0,02	0,2	31-03-12	¹⁶
Pensioenfonds PNO Media	Onbekend	Onbekend	Onbekend	Onbekend	¹⁷

*Exacte aantal niet gegeven: geschat op basis van de gegeven waarde.

Global Opportunities (GO) Capital Asset Management B.V. is een Nederlandse beheerder van hedgefondsen.¹⁸

Volgens de Bloomberg Database beheerden ABN AMRO en Rabobank per 1 januari 2012 ook aandelen van SOCO International. Op dit moment zijn deze aandelen echter niet meer in hun beheer.¹⁹

3.4 Uitgifte van obligaties

Sinds begin 2009 heeft SOCO International geen nieuwe obligaties uitgegeven. De enige obligatie emissie van het bedrijf vond plaats in mei 2006. Nederlandse financiële instellingen hebben niet geparticipeerd in deze uitgifte.²⁰

3.5 Obligatiehouders

SOCO International heeft één obligatie uitstaan, die is uitgegeven door een special purpose vehicle (SPV) van het bedrijf gevestigd op Jersey, één van de Kanaaleilanden. Slechts 5,37% van de obligatiehouders zijn bekend.²¹ Onder deze obligatiehouders zijn geen Nederlandse financiële instellingen.

3.6 Bankleningen

De afgelopen jaren heeft SOCO International geen nieuwe bankleningen aangetrokken. Het bedrijf heeft twee huisbankiers, maar hieronder zijn geen Nederlandse financiële instellingen.²²

3.7 Conclusie

Aandeelhouders zijn de belangrijkste financiers van SOCO International. Van de Nederlandse financiële instellingen is ING de belangrijkste aandeelhouder van SOCO International: de financiële instelling beheert 0,20% van de aandelen van het bedrijf. Gezamenlijk beheren Nederlandse financiële instellingen 0,33% van de aandelen van SOCO International.

Behalve het beheren van aandelen spelen Nederlandse financiële instellingen geen rol bij de financiering van SOCO International.

Tabel 5 geeft een overzicht van de 10 belangrijkste financiers van SOCO International. SOCO International heeft acht aandeelhouders die meer dan 1% van de uitstaande aandelen van het bedrijf beheren: de Britse verzekeringsmaatschappijen Aviva, Legal & General en Standard Life, het Noorse Government Pension Fund - Global, de Amerikaanse vermogensbeheerder BlackRock, de Britse vermogensbeheerder Asset Value Investors, de Italiaanse bankgroep Intesa SanPaolo en het Canadese investeringsbedrijf Power Corporation of Canada.

Twee Amerikaanse banken hebben SOCO International geassisteerd met het uitgeven van aandelen en obligaties: Bank of America en JP Morgan Chase. JP Morgan Chase is hiernaast ook aandeelhouder van SOCO International.

Tabel 5 De 10 belangrijkste financiers van SOCO International

Financier	Land	Betrokkenheid
Asset Value Investors	Verenigd Koninkrijk	Aandeelhouder (meer dan 2%)
Aviva	Verenigd Koninkrijk	Aandeelhouder (meer dan 1%)
Bank of America	Verenigde Staten	Participant in één obligatie-uitgifte en één aandelenuitgifte
BlackRock	Verenigde Staten	Aandeelhouder (meer dan 2%)
Canada Life, onderdeel van Power Corporation of Canada	Canada	Obligatiehouder (meer dan 2%)
Fideuram Investimenti, onderdeel van Intesa SanPaolo	Italië	Aandeelhouder (meer dan 2%)
Government Pension Fund - Global	Noorwegen	Aandeelhouder (meer dan 2%)
JP Morgan Chase	Verenigde Staten	Participant in één aandelenuitgifte, aandeelhouder
Legal & General	Verenigd Koninkrijk	Aandeelhouder (meer dan 1%)
Standard Life	Verenigd Koninkrijk	Aandeelhouder (meer dan 1%)

Bron: Thomson ONE Banker, bezocht in juli 2012; Bloomberg Database, bezocht in juli 2012.

Hoofdstuk 4 Total

4.1 Activa

Op 31 December 2011 bezat Total activa met een totale waarde van € 164.049 miljoen. Deze activa werden gefinancierd door de volgende partijen.²³

• Aandeelhouders	€ 68.037 miljoen	41,5%
• Joint venture partners	€ 1.352 miljoen	0,8%
• Obligatiehouders	€ 28.841 miljoen	17,6%
• Banken	€ 1.263 miljoen	0,8%
• Overig	€ 64.556 miljoen	39,3%

Aandeelhouders en obligatiehouders zijn relatief gezien het meest belangrijk voor Total. Het bedrijf heeft relatief weinig bankleningen uitstaan.

4.2 Uitgifte van aandelen

Sinds begin 2009 heeft Total geen nieuwe aandelen uitgegeven.

4.3 Aandeelhouders

Tabel 6 geeft een overzicht van Nederlandse financiële instellingen die aandelen van Total beheren. Deze aandeelhouders beheren de aandelen van Total voor eigen rekening of namens particuliere en institutionele beleggers (zie paragraaf 1.3 voor definities).

Tabel 6 Nederlandse aandeelhouders van Total

Investeerder	# aandelen	% alle aandelen Total	Waarde (€ miljoen)	Datum (range)	Bron
ABP	10.562.136*	0,44	417,0	31-12-11	²⁴
Pensioenfonds Zorg en Welzijn	3.586.567*	0,15	141,6	31-12-11	²⁵
ING	2.754.734	0,11	99,3	31-12-11 tot 30-04-12	²⁶
Robeco, onderdeel van Rabobank	1.322.116	0,05	45,9	31-12-11 tot 31-05-12	²⁷
Achmea Beleggingsfondsen Beheer	478.589	0,02	17,2	30-04-12	²⁸
Theodoor Gilissen Bankiers N.V., onderdeel van KBC (België)	232.784	0,01	8,4	30-06-12	²⁹
AEGON	128.229	0,01	4,9	31-03-12	³⁰
Kempen Capital Management, onderdeel van Van Lanschot Bankiers	28.415	0,00	1,0	30-04-12	³¹
SNS Reaal Groep	21.500	0,00	0,9	30-04-11	³²
Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw	Onbekend	Onbekend	Onbekend	31-12-11	³³
Pensioenfonds van de Metalektro	Onbekend	Onbekend	Onbekend	01-07-11	³⁴

Investeerder	# aandelen	% alle aandelen Total	Waarde (€ miljoen)	Datum (range)	Bron
Spoorwegpensioenfond	Onbekend	Onbekend	Onbekend	31-03-12	³⁵
Bedrijfstakpensioenfond	Onbekend	Onbekend	Onbekend	Onbekend	³⁶
Pensioenfond	Onbekend	Onbekend	Onbekend	Onbekend	³⁷
Pensioenfond	Onbekend	Onbekend	Onbekend	Onbekend	³⁸

*Exacte aantal niet gegeven: geschat op basis van de gegeven waarde.

Per eind december 2011 investeerde ook het Bedrijfstakpensioenfond Bouw in aandelen van Total.³⁹ Per eind maart 2012 zijn deze aandelen echter niet meer in bezit van het fond.⁴⁰

Optimix Vermogensbeheer, onderdeel van Friesland Bank (onlangs overgenomen door Rabobank), investeerde per 29 februari 2012 in aandelen van Total.⁴¹ Per eind maart 2012 zijn deze aandelen echter niet meer in beheer bij Optimix.⁴²

4.4 Uitgifte van obligaties

Sinds begin 2009 gaven Total en haar dochterondernemingen 38 keer nieuwe obligaties uit. De uitgiftes waarin Nederlandse financiële instellingen participeerden worden hieronder beschreven:

- In april 2009 gaf Total's dochteronderneming Total Capital vierjarige obligaties uit met een couponrente van 5,500% en haalde hiermee A\$ 100 miljoen (€ 54,5 miljoen) op. De volgende Nederlandse financiële instellingen participeerden in het syndicaat van 10 banken, en onderschreven een bedrag van:⁴³

- **ING** € 1,1 miljoen
- **Rabobank** € 1,1 miljoen

- In mei 2009 gaf Total Capital 5,5-jarige obligaties uit met een couponrente van 2,375% en haalde hiermee CHF 150 miljoen (€ 97,3 miljoen) op. De volgende Nederlandse bank participeerde in het syndicaat van twee banken, en onderschreef een geschat¹ bedrag van:⁴⁴

- **ABN AMRO**², nu onderdeel van RBS € 73,0 miljoen

In juni 2009 is deze uitgifte samengevoegd met een eerdere uitgiftes tussen 2005 en 2006. De samengevoegde obligaties hebben gezamenlijk een waarde van CHF 650 miljoen (€ 421,6 miljoen), een couponrente van 2,375% en lopen af in januari 2016.⁴⁵

¹ Gebaseerd op de verhouding 75% voor bookrunner(s) en 25% voor overige bank(en).

² In oktober 2007 is ABN AMRO Holding NV overgenomen door een consortium van drie banken: Royal Bank of Scotland, Fortis SA/NV en Banco Santander. Als gevolg hiervan werden delen van het voormalige ABN AMRO afgesplitst. Het deel van ABN AMRO dat eigendom was van Fortis SA/NV is overgenomen door de Nederlandse staat in 2008, die besloot om dit onderdeel samen te voegen met Fortis Bank Nederland. Om dit te bewerkstelligen kocht Deutsche Bank de Hollandsche Bank-Unie (HBU) en 13 regionale kantoren van ABN AMRO. De rest van ABN AMRO werd in juli 2010 samengevoegd met Fortis Bank Nederland tot ABN AMRO Bank NV.

Het grootste deel van de investment banking activiteiten van voor oktober 2009 zijn overgebracht naar de nieuwe eigenaren, en is daarom niet meer wettelijk gekoppeld aan de huidige ABN AMRO Bank NV.

- In december 2009 gaf Total Capital vijfjarige obligaties uit met een couponrente van 6,000% en haalde hiermee A\$ 150 miljoen (€ 92,3 miljoen) op. De volgende Nederlandse financiële instellingen participeerden in het syndicaat van 10 banken, en onderschreven een bedrag van:⁴⁶

- **ING** € 1,2 miljoen
- **Rabobank** € 3,1 miljoen

- In augustus 2010 gaf Total Capital vierjarige obligaties uit met een couponrente van 5,750% en haalde hiermee A\$ 150 miljoen (€ 105,8 miljoen) op. De volgende Nederlandse financiële instellingen participeerden in het syndicaat van 13 banken, en onderschreven een bedrag van:⁴⁷

- **ING** € 2,1 miljoen
- **Fortis**³, onderdeel van BNP Paribas € 2,1 miljoen
- **Rabobank** € 2,1 miljoen

- In augustus 2010 gaf Total Capital vierjarige obligaties uit met een couponrente van 2,500% en haalde hiermee C\$ 150 miljoen (€ 113,6 miljoen) op. De volgende Nederlandse financiële instellingen participeerden in het syndicaat van 10 banken, en onderschreven een bedrag van:⁴⁸

- **Fortis**, onderdeel van BNP Paribas € 2,3 miljoen
- **Rabobank** € 2,3 miljoen

- In augustus 2010 gaf Total Capital vierjarige obligaties uit met een couponrente van 4,750% en haalde hiermee NZD 100 miljoen (€ 56,0 miljoen) op. De volgende Nederlandse financiële instellingen participeerden in het syndicaat van 12 banken, en onderschreven een bedrag van:⁴⁹

- **Fortis**, onderdeel van BNP Paribas € 1,1 miljoen
- **ING** € 1,1 miljoen
- **Rabobank** € 1,1 miljoen

- In januari 2011 gaf Total's dochteronderneming Total Capital Canada driejarige obligaties uit met een couponrente van 5,750% en haalde hiermee A\$ 100 miljoen (€ 73,2 miljoen) op. De volgende Nederlandse financiële instellingen participeerden in het syndicaat van 9 banken, en onderschreven een geschat⁴ bedrag van:⁵⁰

- **Fortis**, onderdeel van BNP Paribas € 1,5 miljoen
- **Rabobank** € 1,5 miljoen

In totaal gaf Total sinds begin 2009 38 keer obligaties uit en haalde hierbij een bedrag van € 16,2 miljard op. Tabel 7 geeft een samenvatting van de rol van Nederlandse financiële instellingen. Als gekeken wordt naar de omvang van het bedrag dat de Nederlandse financiële instellingen onderschreven, is hun invloed gering. Gezamenlijk onderschreven de Nederlandse financiële instellingen 0,59% van het totale bedrag van Total's obligatie-uitgiftes sinds begin 2009.

³ Fortis is aan het eind van 2008 opgesplitst in een Nederlands en een Belgisch deel. Het Nederlandse deel is samengevoegd met ABN AMRO. Het Belgische deel is overgenomen (via de Belgische staat) door BNP Paribas. De investment banking activiteiten zijn zeer waarschijnlijk overgebracht naar de BNP Paribas en niet gegroepeerd onder de Nederlandse afdeling, en zijn daarom niet meer wettelijk gekoppeld aan de huidige ABN AMRO Bank NV.

⁴ Gebaseerd op de verhoudingen van eerdere emissies met hetzelfde syndicaat.

Tabel 7 Rol van Nederlandse financiële instellingen als onderwriters

Financiële instelling	Participatie als underwriter		% bedrag alle uitgiftes (€ 16.220 miljoen)
	Aantal uitgiftes	Bedrag (€ miljoen)	
ABN AMRO	1	73,0	0,45
Fortis	4	7,0	0,04
ING	4	5,5	0,03
Rabobank	6	11,2	0,07
Totaal		96,7	0,59

Ter vergelijking: de acht belangrijkste financiële instellingen, waarvan geen enkele uit Nederland, hebben gezamenlijk 75,8% van de door Total sinds begin 2009 uitgegeven obligaties onderschreven.

4.5 Obligatiehouders

Tabel 8 geeft een overzicht van de Nederlandse financiële instellingen die een deel van de uitstaande obligaties van Total beheren.

Tabel 8 Nederlandse obligatiehouders van Total

Investeerder	% alle obligaties Total	Waarde (€ miljoen)	Datum (range)
ING	0,35	88,1	31-12-11 tot 30-04-12
Robeco, onderdeel van Rabobank	0,03	7,0	30-04-12
PfZW	0,02	4,6	31-12-11
Van Lanschot Bankiers	0,01	3,2	31-12-11

Bron: Bloomberg Database, "Bond Holdings", Bloomberg Database, bezocht in juli 2012; PfZW, "(In)directe beleggingen in beursgenoteerde obligaties per 31 december 2011", Website PfZW (www.pfzw.nl/asp/transparantielijsten/obligaties.asp?Zoek=01&Zoekveld=total), bezocht in juli 2012.

Hierbij moet vermeld worden dat veel Nederlandse pensioenfondsen, inclusief ABP, geen informatie over hun obligatiebezit publiceren. Het is daarom mogelijk dat er meer Nederlandse financiële instellingen zijn die een deel van de uitstaande obligaties van Total beheren dan aangegeven in Tabel 8.

4.6 Bankleningen

Sinds begin 2009 hebben Total en haar dochtermaatschappijen enkele keren leningen verkregen, onder andere om specifieke raffinaderijen in Italië en Saudi Arabië te financieren. Nederlandse financiële instellingen hebben niet geparticipeerd in deze leningen.

4.7 Conclusie

Total wordt voornamelijk gefinancierd door haar aandeelhouders en obligatiehouders. Onder de aandeelhouders van het bedrijf zijn meerdere Nederlandse financiële instellingen. Vooral ABP is een belangrijke aandeelhouder van Total: het pensioenfonds bezit 0,44% van de aandelen van Total. Naast ABP spelen ook ING en PfZW een belangrijke rol als aandeelhouder van het bedrijf. ING en PfZW beheren daarnaast ook obligaties van Total. ING, Rabobank en (het voormalige) ABN AMRO hebben Total meerdere malen geassisteerd om obligaties uit te geven. Echter, hun rol in vergelijking tot andere financiële instellingen die Total assisteerden om obligaties uit te geven is gering.

Tabel 9 geeft een overzicht van de 15 belangrijkste financiers van Total. De tabel laat zien dat Total vijf aandeelhouders heeft die meer dan 1% van de uitstaande aandelen van het bedrijf beheren, inclusief de Belgische investeringsmaatschappijen Frère-Bourgeois en Groupe Bruxelles Lambert, de Amerikaanse vermogensbeheerder BlackRock, het Noorse Government Pension Fund - Global en de Franse bankgroep Groupe BPCE. Daarnaast beheert de Amerikaanse verzekeringsmaatschappij Prudential Financial meer dan 1% van de obligaties van Total.

Ook de financiële instellingen die Total hebben geassisteerd om obligaties uit te geven zijn zeer belangrijk voor het bedrijf. Acht financiële instellingen hebben tenminste € 800 miljoen aan obligaties voor het bedrijf onderschreven: Bank of America (Verenigde Staten), Morgan Stanley (Verenigde Staten), Barclays (Verenigd Koninkrijk), BNP Paribas (Frankrijk), HSBC (Verenigd Koninkrijk), Royal Bank of Canada (Canada) en UBS (Zwitserland). Meerdere van deze financiële instellingen beheren ook aandelen van Total. Ook de Franse bank Société Générale behoort tot de 15 belangrijkste financiers van Total, omdat het diverse financiële relaties met Total heeft.

Tabel 9 De 15 belangrijkste financiers van Total

Financier	Land	Betrokkenheid
Bank of America	Verenigde Staten	Participant in obligatie-uitgiftes (meer dan € 800 miljoen onderschreven), participant in leningen, aandeelhouder
Barclays	Verenigd Koninkrijk	Participant in obligatie-uitgiftes (meer dan € 800 miljoen onderschreven), aandeelhouder
BlackRock	Verenigde Staten	Aandeelhouder (meer dan 1%), obligatiehouder
BNP Paribas	Frankrijk	Participant in obligatie-uitgiftes (meer dan € 800 miljoen onderschreven), aandeelhouder, participant in leningen
Credit Suisse	Zwitserland	Participant in obligatie-uitgiftes (meer dan € 800 miljoen onderschreven), obligatiehouder, aandeelhouder
Frère-Bourgeois	België	Aandeelhouder (meer dan 1%)
Government Pension Fund - Global	Noorwegen	Aandeelhouder (meer dan 1%)
Groupe BPCE	Frankrijk	Aandeelhouder (meer dan 1%)
Groupe Bruxelles Lambert	België	Aandeelhouder (meer dan 1%)
HSBC	Verenigd Koninkrijk	Participant in obligatie-uitgiftes (meer dan € 800 miljoen onderschreven), participant in leningen, aandeelhouder
Morgan Stanley	Verenigde Staten	Participant in obligatie-uitgiftes (meer dan € 800 miljoen onderschreven), aandeelhouder

Financier	Land	Betrokkenheid
Prudential Financial	Verenigde Staten	Obligatiehouder (meer dan 1%), aandeelhouder
Royal Bank of Canada	Canada	Participant in obligatie-uitgiftes (meer dan € 800 miljoen onderschreven), aandeelhouder
Société Générale	Frankrijk	Aandeelhouder, participant in obligatie-uitgiftes, participant in leningen
UBS	Zwitserland	Participant in obligatie-uitgiftes (meer dan € 800 miljoen onderschreven), obligatiehouder, aandeelhouder

Bron: Thomson ONE Banker, bezocht in juli 2012; Bloomberg Database, bezocht in juli 2012.

Hoofdstuk 5 Beleid van de belangrijkste financiële instellingen

5.1 Introductie

Dit hoofdstuk identificeert de belangrijkste Nederlandse financiële instellingen die betrokken zijn bij Ophir Energy, SOCO International en Total en beschrijft kort het duurzaamheidsbeleid van deze financiële instellingen.

Paragraaf 5.2 geeft een overzicht van de belangrijkste Nederlandse financiële instellingen die betrokken zijn bij de financiering van de drie bedrijven. Paragraaf 5.3 geeft een overzicht van het duurzaamheidsbeleid van de betrokken Nederlandse banken, en paragraaf 5.4 van de betrokken Nederlandse pensioenfondsen.

5.2 Belangrijkste Nederlandse financiële instellingen

Tabel 10 geeft een overzicht van de belangrijkste Nederlandse financiële instellingen die betrokken zijn bij de financiering van de Ophir Energy, SOCO International en Total. Drie Nederlandse banken zijn belangrijke financiers van deze bedrijven: ABN AMRO, ING en Rabobank. Twee pensioenfondsen zijn substantieel betrokken bij de financiering van de bedrijven: Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) en Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PfZW).

Tabel 10 Belangrijkste Nederlandse financiële instellingen

Financiële instelling	Type	Ophir Energy	SOCO International	Total
ABN AMRO	Bank	A		U*
ABP	Pensioenfonds			A
ING	Bank	A	A	A, O, U
PfZW	Pensioenfonds			A, O
Rabobank	Bank			A, O, U

*Het voormalige ABN AMRO

A = Aandeelhouder

O = Obligatiehouder

U = *Underwriter* van obligatie-emissies

De volgende paragrafen geven een kort overzicht van de collectieve beleidsverklaringen die door de geselecteerde banken en pensioenfondsen zijn ondertekend, en wat hun beleid ten aanzien van de olie & gassector en het thema biodiversiteit is.

5.3 Banken

5.3.1 ABN AMRO

ABN AMRO heeft de volgende collectieve beleidsverklaringen ondertekend:⁵¹

- Carbon Disclosure Project
- Equator Principles
- UN Global Compact

Op het gebied van natuur heeft de bank specifiek beleid geformuleerd voor meerdere sectoren, onder andere *Forestry & Tree Plantations* en *Oil & Gas Sector*. Het beleid voor deze sectoren doet duidelijke toezeggingen ten aanzien van de bescherming van ecosystemen en plant- en diersoorten. Het olie & gas beleid van ABN AMRO formuleert criteria op gebied van activiteiten in beschermd gebied, afvalbeheer en mensenrechten.⁵²

5.3.2 ING

ING heeft de volgende collectieve beleidsverklaringen ondertekend.⁵³

- Carbon Disclosure Project
- Equator Principles
- UN Global Compact
- UN Principles for Responsible Investment
- UNEP FI Verklaring

Op het gebied van natuur heeft de bank specifiek beleid geformuleerd voor meerdere sectoren, inclusief bosbouw en olie & gas. Het olie & gas beleid van ING stelt eisen aan *crisis response*, afval, arbeidsrechten, rechten van de lokale bevolking, transparantie en activiteiten in beschermd gebied.⁵⁴

5.3.3 Rabobank

Rabobank heeft de volgende collectieve beleidsverklaringen ondertekend.⁵⁵

- Carbon Disclosure Project
- Equator Principles
- UN Global Compact
- UN Principles for Responsible Investment
- UNEP FI Verklaring

Op het gebied van natuur hanteert de bank een *Credit Manual*: het investeert alleen in bedrijven die streven naar het verkleinen van hun ecologische voetafdruk het investeert niet handel of verwerking van bedreigde dier- en plantensoorten volgens lijsten van CITES en IUCN. Op het gebied van olie & gas heeft de bank criteria geformuleerd t.a.v. mensenrechten, arbeidsrechten, inheemse volken, beschermd gebied, afval, transparantie en rapportering (EITI).⁵⁶

5.4 Pensioenfondsen

5.4.1 ABP

ABP heeft de volgende collectieve beleidsverklaringen ondertekend:

- UN Principles for Responsible Investment

ABP heeft geen specifiek beleid voor haar investeringen in de olie & gas sector of voor biodiversiteit. Wel is het pensioenfonds actief op het gebied van het voeren van dialogen met de bedrijven waar het in investeert. ABP is bijvoorbeeld één van de 22 leden van de Sudan Engagement Group, die actief dialoog voert met bedrijven die activiteiten hebben in Soedan, een land waar mensenrechten, zwak bestuur, en een geschiedenis van geweld een onderwerp zijn van voortdurende publieke en politieke bezorgdheid. De Sudan Engagement Groep heeft private vergaderingen gehouden met verschillende bedrijven in Soedan, inclusief oliebedrijven.⁵⁷

In de *Benchmark Verantwoord Beleggen door Nederlandse Pensioenfondsen* van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) scoort ABP in 2011 als derde van alle pensioenfondsen. Op het onderdeel beleid behaalde het pensioenfonds in 2011 een score van vier van de vijf punten.⁵⁸

5.4.2 PfZW

PfZW heeft de volgende collectieve beleidsverklaringen ondertekend:

- UN Principles for Responsible Investment

PfZW heeft geen specifiek beleid voor haar investeringen in de olie & gas sector of voor biodiversiteit. Net als ABP is PfZW actief op het gebied van het voeren van dialogen met de bedrijven waar het in investeert. PfZW is net als ABP lid van de Sudan Engagement Group. Ook werkt PfZW in het kader van het thema mensenrechten mee aan een project in samenwerking met de UN Global Compact met betrekking tot de implementatie van een leidraad voor ondernemingen die opereren in conflictgebieden. Samen met andere institutionele beleggers is PfZW een engagementproject gestart om de implementatie van deze leidraad te stimuleren. Het pensioenfonds geeft aan zich hierbij specifiek te richten op ondernemingen uit de mijnbouw en olie- en gasector die actief zijn in de Democratische Republiek Congo.⁵⁹

In de *Benchmark Verantwoord Beleggen door Nederlandse Pensioenfondsen* van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) scoorde PfZW zowel in 2010 als in 2011 het hoogste van alle pensioenfondsen. Dit betekent dat het pensioenfonds het verst gevorderd is in verduurzaming. Op het onderdeel beleid scoorde het pensioenfonds in 2011 de volle vijf punten.⁶⁰

Bijlage 1 Bronverwijzingen

- 1 Ophir Energy, "Annual Report 2011", *Ophir Energy*, april 2012, beschikbaar op www.ophir-energy.com/UserDir/Documents/Annual-Reports/Ophir%20Energy_2011_report.PDF
- 2 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2296808009", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 8 juli 2011; Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2400775009", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 28 maart 2012; Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2417006021", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 17 mei 2012.
- 3 Dominion Petroleum, "Admission to trading on AIM, Additional credit facility of US\$2.5 million, Placing of 15,043,685 Common Shares at 27p per share by Insinger de Beaufort, Nominated Adviser and Broker", *Dominion Petroleum*, 7 december 2006; Thomson One Database, "Tearsheet 1820350009", *Thomson One Database*, 12 december 2006; Dominion Petroleum, "Placing of new ordinary shares to raise us\$7.3 million, issue of convertible loan notes to raise at least us\$60 million", *Dominion Petroleum*, 9 juli 2007.
- 4 Bloomberg Database, "Equity holdings", *Bloomberg Database*, bezocht in juli 2012.
- 5 Bloomberg Database, "Equity holdings", *Bloomberg Database*, bezocht in juli 2012.
- 6 Bloomberg Database, "Equity holdings", *Bloomberg Database*, bezocht in juli 2012.
- 7 PGB, "Beursgenoteerde Aandelen Beleggingen Van PGB", *Website PGB (www.pensioenfondspgb.nl/Documents/Aandelen_31%20maart%202012.pdf)*, bezocht in juli 2012.
- 8 Dominion Petroleum, "Annual report 2007", *Dominion Petroleum*, juni 2008; Dominion Petroleum, "Issue of Convertible Loan Notes to raise US\$45 million", *Dominion Petroleum*, 5 oktober 2007.
- 9 Ophir Energy, "Annual Report 2011", *Ophir Energy*, april 2012, beschikbaar op www.ophir-energy.com/UserDir/Documents/Annual-Reports/Ophir%20Energy_2011_report.PDF
- 10 SOCO International, "Annual Report 2011", *SOCO International*, april 2012, beschikbaar op www.socointernational.com/tmp_downloads/d30h71a46n121j90c137d68z32z130a126d60d19d102s81i101/soco_ara2011.pdf
- 11 Thomson One Database, "Tearsheet 2148483009", *Thomson One Database*, 20 januari 2010.
- 12 Thomson ONE Banker, "Share ownership", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, bezocht in juli 2012.
- 13 Thomson ONE Banker, "Share ownership", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, bezocht in juli 2012.
- 14 Bloomberg Database, "Equity holdings", *Bloomberg Database*, bezocht in juli 2012.
- 15 Thomson ONE Banker, "Share ownership", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, bezocht in juli 2012.
- 16 PGB, "Beursgenoteerde Aandelen Beleggingen Van PGB", *Website PGB (www.pensioenfondspgb.nl/Documents/Aandelen_31%20maart%202012.pdf)*, bezocht in juli 2012.
- 17 PNO Media, "Beleggingen", *Website PNO Media Verantwoord Beleggen (pnomediaverantwoordbeleggen.nl/nl/holdings)*, bezocht in juli 2012.
- 18 GO Capital, "Welkom bij GO Capital", *Website GO Capital (www.go-capital.nl/webfront/base.asp?pageid=6)*, bezocht in juli 2012.
- 19 Bloomberg Database, "Equity holdings", *Bloomberg Database*, bezocht in mei en juli 2012.

- 20 Thomson One Database, "Tearsheet 1756919007", *Thomson One Database*, 2 mei 2006; SOCO International, "SOCO Finance (Jersey) Limited U.S.\$250,000,000 4.50 per cent. Guaranteed Convertible Bonds due 2013 unconditionally and irrevocably guaranteed by SOCO International plc", *SOCO International*, mei 2006.
- 21 Bloomberg Database, "Bond holdings", *Bloomberg Database*, bezocht in juli 2012.
- 22 SOCO International, "Advisors", *Website SOCO International (www.socointernational.com/advisors)*, bezocht in juli 2012.
- 23 Total, "Registration Document 2011", *Total*, maart 2012, beschikbaar op www.total.com/en/investors/publications/annual-publications-601436.html
- 24 ABP, "Beursgenoteerde beleggingen van ABP - Aandelen & Converteerbare obligaties", *ABP*, april 2012, beschikbaar op www.abp.nl/images/01.0021.12.1-aandelenNL_tcm160-140890.pdf
- 25 PfZW, "(In)directe beleggingen in beursgenoteerde aandelen per 31 december 2011", *Website PfZW (www.pfzw.nl/asp/transparantielijsten/aandelen.asp)*, bezocht in juli 2012
- 26 Thomson ONE Banker, "Share ownership", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, bezocht in juli 2012.
- 27 Thomson ONE Banker, "Share ownership", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, bezocht in juli 2012.
- 28 Bloomberg Database, "Equity holdings", *Bloomberg Database*, bezocht in juli 2012.
- 29 Bloomberg Database, "Equity holdings", *Bloomberg Database*, bezocht in juli 2012.
- 30 Thomson ONE Banker, "Share ownership", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, bezocht in juli 2012.
- 31 Thomson ONE Banker, "Share ownership", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, bezocht in juli 2012.
- 32 Thomson ONE Banker, "Share ownership", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, bezocht in juli 2012.
- 33 Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw, "Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw is transparant over haar beleggingen", *Website Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw (www.bplpensioen.nl/sites/bplpensioen/files/content/Beleggingsbeleid/Transparantie%20beleggingen%20BPL%2031%20december%202011.pdf)*, bezocht in juli 2012.
- 34 PME, "Aandelenoverzicht", *Website PME (www.metalektropensioen.nl/portal/page?_pageid=3015,5824500&_dad=portal&_schema=PORTAL)*, bezocht in juli 2012.
- 35 Spoorwegpensioenfonds, "Fondsenoverzicht Stichting Spoorwegpensioenfonds d.d. 31-3-2012", *Website Spoorwegpensioenfonds, "(www.spoorwegpensioenfonds.nl/Portals/0/Content/Over%20het%20SPF/Documents/2012/12-03-31%20SPF-namen.pdf)*, bezocht in juli 2012.
- 36 Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel, "Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen", *Website Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel (vds.issproxy.com/MeetingList.php)*, bezocht in juli 2012.
- 37 PNO Media, "Beleggingen", *Website PNO Media Verantwoord Beleggen (pnomediaverantwoordbeleggen.nl/nl/holdings)*, bezocht in juli 2012.
- 38 PMT, "De beursgenoteerde beleggingen van PMT", *Website PMT (www.bpmt.nl/client/bpmt/upload/downloads/Overzicht%20Alfabetisch%20Aandelenlijst%20PMT.pdf)*, bezocht in juli 2012.

- 39 BpfBOUW, "Aandelenportefeuille BpfBOUW per 31 december 2011", *BpfBOUW*, maart 2012, beschikbaar op www.bpfbouw.nl/downloads/Documents/Aandelenportefeuille/2011/Q4-Aandelenportefeuille-BpfBOUW-31-12-2011.pdf
- 40 BpfBOUW, "Aandelenportefeuille BpfBOUW per 31 maart 2012", *BpfBOUW*, juni 2012, beschikbaar op www.bpfbouw.nl/downloads/Documents/Aandelenportefeuille/2012/Q1-Aandelenportefeuille-bpfBOUW-31-03-2012.pdf
- 41 Thomson ONE Banker, "Share ownership", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, bezocht in april 2012.
- 42 Thomson ONE Banker, "Share ownership", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, bezocht in juli 2012.
- 43 Total, "Final Terms: Issue of AUD 100,000,000 5.50 per cent Notes due 2013 unconditionally and irrevocably guaranteed by Total SA under the € 15,000,000,000 Euro Medium Term Note Programme", *Total*, 24 april 2009; Bloomberg Database, "Corporates by ticker", *Bloomberg Database*, bezocht in april 2012.
- 44 Total, "Emprunt 2.375% 2006-2016 de CHF 150,000,000", *Total*, 3 June 2009; Bloomberg Database, "Corporates by ticker", *Bloomberg Database*, bezocht in april 2012.
- 45 Bloomberg Database, "Corporates by ticker", *Bloomberg Database*, bezocht in april 2012.
- 46 Total, "Final Terms: Issue of AUD 150,000,000 6.00 per cent Notes due 15th January 2015 under the € 18,000,000,000 Euro Medium Term Note Programme", *Total*, 4 december 2009; Bloomberg Database, "Corporates by ticker", *Bloomberg Database*, bezocht in april 2012.
- 47 Total, "Final Terms: Issue of AUD 150,000,000 5.75 per cent Notes due 18 August 2014 unconditionally and irrevocably guaranteed by Total S.A. under the € 18,000,000,000 Euro Medium Term Note Programme", *Total*, 13 augustus 2010; Bloomberg Database, "Corporates by ticker", *Bloomberg Database*, bezocht in april 2012.
- 48 Total, "Final Terms: Issue of CAD 150,000,000 2.50 per cent Notes due 26 August 2014 unconditionally and irrevocably guaranteed by Total SA under the € 18,000,000,000 Euro Medium Term Note Programme", *Total*, 19 August 2010; Bloomberg Database, "Corporates by ticker", *Bloomberg Database*, bezocht in april 2012.
- 49 Total, "Final Terms: Issue of NZD 100,000,000 4.75 per cent Notes due 8 September 2014 unconditionally and irrevocably guaranteed by Total SA under the € 18,000,000,000 Euro Medium Term Note Programme", *Total*, 2 September 2010; Bloomberg Database, "Corporates by ticker", *Bloomberg Database*, bezocht in april 2012.
- 50 Bloomberg Database, "Corporates by ticker", *Bloomberg Database*, bezocht in april 2012; Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2274111006", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 25 januari 2011.
- 51 Profundo, "Eerlijke Bankwijzer - 11e update", *Eerlijke Bankwijzer*, oktober 2011, beschikbaar op www.eerlijkebankwijzer.nl/site/VolledigRapportEerlijkeBankwijzer.pdf
- 52 Profundo, "Eerlijke Bankwijzer - 11e update", *Eerlijke Bankwijzer*, oktober 2011, beschikbaar op www.eerlijkebankwijzer.nl/site/VolledigRapportEerlijkeBankwijzer.pdf
- 53 Profundo, "Eerlijke Bankwijzer - 11e update", *Eerlijke Bankwijzer*, oktober 2011, beschikbaar op www.eerlijkebankwijzer.nl/site/VolledigRapportEerlijkeBankwijzer.pdf
- 54 Profundo, "Eerlijke Bankwijzer - 11e update", *Eerlijke Bankwijzer*, oktober 2011, beschikbaar op www.eerlijkebankwijzer.nl/site/VolledigRapportEerlijkeBankwijzer.pdf
- 55 Profundo, "Eerlijke Bankwijzer - 11e update", *Eerlijke Bankwijzer*, oktober 2011, beschikbaar op www.eerlijkebankwijzer.nl/site/VolledigRapportEerlijkeBankwijzer.pdf

- 56 Profundo, "Eerlijke Bankwijzer - 11e update", *Eerlijke Bankwijzer*, oktober 2011, beschikbaar op www.eerlijkebankwijzer.nl/site/VolledigRapportEerlijkeBankwijzer.pdf
- 57 UNPRI, "Sudan Engagement Group", *Website UNPRI (www.unpri.org/sudanengagement/index.php)*, bezocht in juli 2012; Sudan Engagement Group, "Public statement", *Sudan Engagement Group*, 10 mei 2011, beschikbaar op [www.unpri.org/collaborations/2011-05-10%20Sudan%20Public%20Statement_logos_final_UK_v1%20\(1\).pdf](http://www.unpri.org/collaborations/2011-05-10%20Sudan%20Public%20Statement_logos_final_UK_v1%20(1).pdf)
- 58 VBDO, "Benchmark Responsible Investment by Pension Funds in the Netherlands 2011", VBDO, oktober 2011, beschikbaar op www.vbdo.nl/nl/research/duurzaam-beleggen/672/benchmark-verantwoord-beleggen-door-nederlandse-pensioenfondsen-2011
- 59 PGGM, "Verantwoord beleggen jaarverslag 2011", PGGM, april 2012, beschikbaar op www.pfzw.nl/Over_ons/beleggingen/verantwoord_beleggen/verslagen/verslagen.asp
- 60 VBDO, "Benchmark Responsible Investment by Pension Funds in the Netherlands 2011", VBDO, oktober 2011, beschikbaar op www.vbdo.nl/nl/research/duurzaam-beleggen/672/benchmark-verantwoord-beleggen-door-nederlandse-pensioenfondsen-2011